

**RAPPORT
BEOORDELINGSKOMMISSIE
WAAGSTRAAT**

december 1991

RAPPORT

BEOORDELINGSCOMMISSIE

WAAGSTRAAT

17 december 1991

INLEIDING

De beoordelingscommissie

Het gemeentebestuur van Groningen heeft de Beoordelingscommissie Waagstraat gevraagd een oordeel uit te spreken over de ingediende plannen voor het Waagstraatproject. De beoordelingscommissie is samengesteld uit een aantal onafhankelijke deskundigen op het gebied van stedenbouw en architectuur, te weten: de heer *D. C. Apon* (emeritus hoogleraar TU Eindhoven, voorzitter), de heer *A. G. Hosper* (landschapsarchitect, Haarlem), de heer *C. A. Nagelkerke* (architect, Amsterdam) en de heer *E. R. M. Taverne* (hoogleraar in de geschiedenis van architectuur en stedenbouw aan de RUG, Groningen).

De opdracht

Bij de aanvang van haar werkzaamheden is de beoordelingscommissie geconfronteerd met drie onomstotelijke feiten:

1. *Het programma van eisen (Locatie Waagstraat).*

De vier afzonderlijke juryleden hebben bij de aanvaarding van hun opdracht stilzwijgend ingestemd met het programma van eisen Locatie Waagstraat - een door de Groningse gemeenteraad vastgestelde document - overigens zonder dat zij bij het opstellen daarvan betrokken zijn geweest.

2. *Het aantal van de ter beoordeling ingezonden ontwerpen.*

Hoewel de beoordelingscommissie op de hoogte was van het bestaan van tenminste vijf verschillende ontwerpen zijn haar slechts de plannen van J. Coenen, G. Daan, A. Natalini en K. van Velsen ter beoordeling voorgelegd. Na ampele overwegingen heeft de commissie moeten besluiten het ontwerp van Karelse en Van der Meer niet in haar beraadslagingen te betrekken.

3. *De noodzaak tot een keuzebepaling.*

Voorafgaand aan de eigenlijke beoordeling van de afzonderlijke plannen is de commissie in overleg met de opdrachtgevers overeengekomen dat haar beoordeling uiteindelijk zou moeten leiden tot het uitspreken van een gemotiveerde voorkeur voor tenminste één van de vier ingediende ontwerpen.

De beoordeling

Bij de beoordeling en uiteindelijke keuzebepaling zijn de volgende invalshoeken ontstaan:

1. *Bijdrage aan de discussie tot verbreding van het programma.*

Gelet op het summiere programma van eisen en de daarin betachte terughoudendheid ten aanzien van nieuwe stedelijke functies en daaraan beantwoordende ruimtelijke beelden, heeft de commissie de afzonderlijke ontwerpen beoordeeld op de bijdrage die deze leveren aan de noodzakelijke discussie over het meest geschikte programma van eisen voor deze bijzondere locatie in het hart van Groningen. De commissie heeft de plannen onderzocht op de meerwaarde die deze bieden ten aanzien van de openbare ruimte, op het scheppen van voorwaarden voor tot de verbeelding sprekende, stedelijke vormen van gebruik (publieke functies) en, tenslotte, op de mate waarin de door de architecten ontworpen gebouwen ruimte en mogelijkheden bieden

- voor andere dan enkel door het programma gevraagde functies en bestemmingen.
2. *Relatie met het stedenbouwkundig geheel van de Grote Markt.*
Bij ontstentenis van een formeel stedenbouwkundig plan voor zowel de bedoelde locatie als voor de directe omgeving daarvan, in casu de Grote Markt, heeft de beoordelingscommissie de voorgelegde plannen doorgelicht naar de wijze waarop deze door middel van vormgeving, maatvoering en veronderstelde ruimtelijke beleving, rekening houden met het stedenbouwkundig geheel waar de bedoelde locatie slechts een deel van uitmaakt, te weten de Grote Markt. De commissie heeft onderzocht in hoeverre de door de ontwerpers voorgestelde bebouwing voor de locatie Waagstraat afhankelijk is van de uitvoerbaarheid van de mede door hen ontworpen stedenbouwkundige inrichting van de Grote Markt als stedelijk plein.
 3. *Architectuur als herkenbaar beeld en belofte voor beeldende kwaliteit.*
Gelet ook op de sterk relativerende opmerkingen van de vier architecten bij de mondelinge presentatie van hun ontwerpen, heeft de commissie gemeend zich terughoudend te moeten opstellen ten aanzien van een oordeel over de specifiek architectonische kwaliteiten van de afzonderlijke plannen. Zij heeft in dit opzicht minder aandacht besteed aan formele consistentie, maar de voorgestelde architectuur vooralsnog beoordeeld voor zover die een herkenbaar beeld oplevert, en een belofte inhoudt van een beeldende kwaliteit die recht doet aan de mate van ambitie die een locatie als deze verdient.

De werkwijze

De beoordelingscommissie is in totaal vijf keer bijeen geweest, waarbij de volgende werkwijze is gehanteerd:

- . 29 oktober: eerste vrije gedachtenwisseling over de plannen
- . 5 november: vorming van een voorlopig oordeel
- . 12 november: mondelinge toelichting door de architecten ('s middags) en bijwonen van de informatiebijeenkomst ('s avonds)
- . 13 november: vorming van een definitief oordeel en keuzebepaling
- . 3 december: bespreking van het concept-beoordelingsrapport

De commissie heeft haar conclusies op 17 december 1991 aan het college van burgemeester en wethouders en aan de pers gepresenteerd.

Het oordeel van de commissie over de ingediende plannen wordt hierna in essentie weergegeven. Na een beoordeling van de ontwerpen, aan de hand van de drie door de commissie geformuleerde invalshoeken, wordt een voorkeur voor een van de plannen uitgesproken.

Voor de opstelling van het beoordelingsrapport is secretariële ondersteuning verleend door de heer *F.H. v.d. Veer* (beleidsadviseur van de gemeente Groningen). Naast dit beoordelingsrapport, heeft mevrouw *C.R. Smook* (architectuurhistorica, Den Haag) in de vorm van een eigen impressie, een verslag gemaakt van de wijze waarop de commissie tot haar oordeel is gekomen.

BEOORDELING VAN DE VIER ONTWERPEN

Het Plan Coenen

1

Coenen introduceert in zijn ontwerp een binnenplein: een intieme, besloten ruimte die het centrum van de stad symboliseert, met een verdiepte raadszaal als hart van de stad. Hij draagt daarmee goede ideeën aan voor de discussie over de werkelijke betekenis van een "stedelijk forum". De uitwerking ervan roept enkele vraagtekens op. De architect heeft veel middelen nodig om zijn idee vorm te geven: hellingbanen, een gecompliceerde dakconstructie, bomen. De inspiratiebron die hij voor zijn plan heeft gebruikt (Petersschule in Basel, 1927) ontleent juist zijn grote kracht aan zijn eenvoud. De commissie vindt, dat de architect te veel wil op een te kleine plek. De middelen die worden gebruikt roepen bovendien praktische bezwaren op. Door de grote hellingbanen schermt hij het plein af van de omringende ruimten. Op die manier ontstaan er barrières in noord/zuid-richting, die hetzelfde blokkerende effect hebben als de statietrap nu.

Het idee van het dak over het plein is op zichzelf prachtig maar de uitwerking ervan is te fragmentarisch. Het dak wordt vaak onderbroken. Er ontstaat zo een verzameling van kleinere plekken met minder bruikbare maten. Licht is voor de aantrekkelijkheid van het plein erg belangrijk, maar de voorgestelde publiekshal in de ontworpen dakconstructie beperkt de lichttoetreding aanzienlijk.

Verder rijst de vraag wat er van het ontwerp over blijft als er bezuinigd zou moeten worden. Wanneer de hellingbanen worden weggelaten verdwijnt de essentie van het ontwerp: het spanningsveld tussen open en gesloten ruimten. Ook de gebruiksmogelijkheden van het gebouw zelf liggen nogal vast. Het biedt, met uitzondering van de begane grond, slechts in beperkte mate mogelijkheden voor andere functies.

2

De mogelijkheden van gebruik die het ontwerp zal geven aan de Grote Markt lijken te zijn gebaseerd op een ruimtelijke analyse, maar zijn feitelijk ongeschikt aan de ontworpen bebouwing. De Grote Markt wordt onnodig verkleind. De vondst van een amfitheater voegt weinig toe aan de belevingswaarde van de Grote Markt.

3

Met het handhaven van het skelet van het bestaande gebouw in het nieuwe ontwerp toont de architect respect voor de recente geschiedenis van deze situatie.

De meerwaarde daarvan wordt uit het ontwerp echter niet duidelijk. Coenen motiveert zijn keuze voor het behoud van de bestaande vleugel vanuit zijn opvattingen over de stedelijke ruimte en over de betekenis van de historische gelaagdheid van de binnenstad. In het ontwerp zijn deze bedoelingen evenwel niet volledig tot hun recht gekomen. De visueel meest interessante zijde van het gebouw verdwijnt bovendien in de nieuwe bebouwing. Deze is ten opzichte van de omgeving erg hoog. Deze hoogte lijkt echter nodig om de beweeglijke compositie van vormen in het geheel van de omgeving te verankeren.

Het Plan Daan

1

De bijzondere kwaliteit van het ontwerp van Daan is, dat het een openbare ruimte, met een heel specifiek karakter aan de stad toevoegt: een besloten, intiem plein - het Waagplein - dat zich onderscheidt van de Grote Markt en de Vismarkt, en waardoor de openbare routes duidelijk worden bepaald.

De vraag is echter of daarvoor het gebouw zoals nu in het ontwerp is getekend, in zijn letterlijke vorm moet worden gerealiseerd. Het ontwerp komt voort uit het grid dat de architect, vanuit de hoek Poelestraat en langs de gebogen zuidwand van de Grote Markt als een ontwerpraster over het plein heeft gelegd. Allesbepalend en onontkoombaar in het ontwerp van Daan is het hellend dak. Hij tilt daarmee het plein denkbeeldig op en realiseert daaronder het noodzakelijke bouwvolume. Het gebouw kan een boeiend beeld opleveren; de gedachte om een soort zwevend dak te realiseren is op zichzelf prachtig, maar de architectonische uitwerking van het daaronder gelegen bouwvolume zal nog veel studie vergen. De bebouwing zou transparanter kunnen worden en ook de gebruiksmogelijkheden zouden kunnen worden vergroot, wanneer gekozen zou worden voor een andere typologische benadering van het grote bouwblok. De toegang naar de fietskelder op de kop van de Herestraat vraagt naar de mening van de commissie om een nadere studie.

2

De Grote Markt - inclusief de lokatie Waagstraat - is door de architect opgevat als één grote ruimte. Het grid, dat hij hanteert om de gebouwen een plaats in die ruimte te geven is niet rechthoekig, maar voegt zich naar de bestaande wanden.

In hoeverre de beoogde openheid van de Grote Markt gediend is met een ruimtelijke indeling door middel van lijbomen en lichtmasten is zeer de vraag.

De gebruikswaarde van de openbare ruimte op de Grote Markt wordt op een onaanvaardbare wijze aangetast door de in het plan voorgestelde lijnvoering van de bussen.

Het raster van de Grote Markt en de helling van het dak dat de architect als basis voor zijn ontwerp heeft genomen bepaalt in sterke mate de vormgeving van het gebouw. Als de stedenbouwkundige inrichting van de Grote Markt niet overeenkomstig dit ontwerp kan worden gerealiseerd, zal dit ongetwijfeld gevolgen hebben voor de architectuur.

3

De architectuur van het onder het dak aangebrachte bouwvolume is nog zeer schetsmatig en de organische karakteristiek refereert niet aan de beelden die de architect in de toelichting op zijn ontwerp aanhaalt (markthallen in zuidelijke steden). De illustraties roepen daarentegen een meer landelijk, niet-stedelijk beeld op.

De detaillering van de toegevoegde entree van het bestaande stadhuis acht de commissie niet acceptabel.

Het Plan Natalini

1

Natalini heeft op poëtische wijze een waardevolle historische topografische analyse van deze plek gemaakt. In stedenbouwkundige zin is zijn ontwerp intelligent uitgewerkt. Een stuk oude stad wordt weer heel zorgvuldig hersteld.

Het stedenbouwkundig ontwerp leidt tot een patroon van smalle straatjes. De vraag is of dit op deze plek de meest wenselijke situatie oplevert. Het ontworpen stratenpatroon levert in samenhang met de bebouwing weliswaar interessante looproutes op, maar kan ook leiden tot een benauwend karakter. Ook rijst de vraag of de Waagstraat op deze manier iets nieuws toevoegt aan de Herestraat.

Natalini is in zijn ontwerp weliswaar uitgegaan van een multifunctionele invulling die verder gaat dan het program van eisen vraagt (wonen, theater, galerie), maar dit is in het plan al heel gedetailleerd uitgewerkt. Het plan lijkt wat dit betreft weinig flexibel: als de uitvoering van de woningen (bezonning, lichttoetreding) en de culturele functies (exploitatie) op praktische problemen stuit, komt het hele stedenbouwkundige idee op losse schroeven te staan.

2

Natalini heeft een inrichtingsvoorstel voor de Grote Markt gemaakt, waarbij hij het gebied in drie zônes verdeelt. Dit inrichtingsvoorstel kan een aantrekkelijke aanvulling zijn op de bestaande openbare ruimte, maar het verkleint evenwel de ruimte op de Grote Markt onnodig.

Het inrichtingsvoorstel voor de Grote Markt en het ontwerp voor de Waagstraat zijn overigens niet zodanig van elkaar afhankelijk, dat het één niet zonder het andere kan worden gerealiseerd.

3

De architectuur stelt teleur. De commissie is van oordeel, dat in dit ontwerp stedelijke identiteit wordt gelijkgesteld met nostalgie: een vals sentiment, dat op deze locatie misplaatst is. De architect beoogt hier een ontwerp te realiseren, dat zijn wortels heeft in de locale traditie. Roept de trefzekere presentatie de suggestie op van een authentiek historisch stadsbeeld, het tegendeel is eerder waar: zowel gebouwentypologie, gevelarchitectuur als straatbeeld missen iedere historische inslag en bieden weinig aanknopingspunten voor de beoogde stedelijke identiteit.

Het Plan Van Velsen

1

Van de vier architecten is Van Velsen de enige die met een volledig nieuw stedenbouwkundig concept komt. Hij definieert de plek in termen van leegte en demonteert het plein, verbreekt de samenhang en gaat vervolgens de open ruimte opnieuw organiseren en inrichten. De ontworpen gebouwen (hij noemt ze "paviljoens") zijn oriëntatiepunten in de ruimte en gedragen zich als verbindende elementen tussen de bestaande objecten in dit gebied. Een verdere uitwerking van dit plan kan leiden tot een spannende ruimtelijke vormgeving. Toch is er twijfel over de gebruikswaarde en de praktische uitvoerbaarheid van het ontwerp.

Van Velsen wil de locatie zo inrichten dat de gevels van Grote Markt en Guldenstraat als wanden van het plein worden ervaren. Het plein echter wordt door de gebouwen relatief zo vol, dat daardoor het beoogde ruimtelijk effect verloren gaat. Het verdiepte plein zou het gebied een extra dimensie moeten geven, maar is te klein van omvang om op die manier te kunnen functioneren. Er is voor de gebruiker geen vanzelfsprekende reden om naar dit plein af te dalen. Als die extra stimulans (zoals bijvoorbeeld bij een metro) ontbreekt, zal dit waarschijnlijk minder goed werken dan de architect veronderstelt. Ook voor wat betreft het gebruik 's avonds is er twijfel. Het plan levert 's avonds een verlaten gebied op. Ook een avondopenstelling van de 600m² winkels op begane grond niveau (zoals in het plan wordt gesuggereerd) zal die bezwaren niet weg kunnen nemen.

Om het idee van "inrichting" in plaats van "bebouwing" tot zijn recht te laten komen wil de architect de gebouwen zo ontwerpen, dat zij in hun omgeving niet alleen weinig of geen aandacht vragen, maar ook geen overeenkomsten vertonen met wat er aan bestaande gebouwen is. De programmatische flexibiliteit van deze gebouwen wordt daardoor beperkt.

2

Van Velsen heeft een voorstel tot zônering gemaakt voor het totale gebied tussen Vismarkt en Martinitoren, dat als één grote ruimte wordt beschouwd. Deze zônering kenmerkt zich door een neutraal karakter en levert een vrij gefragmenteerde inrichting van de openbare ruimte op. Er ontstaan te veel ongedefinieerde ruimten. Bovendien wordt de manifestatieruimte op de Grote Markt fors ingeperkt. Ook de middelen die worden gebruikt om de zônering aan te geven (o.a. lichtmasten en en berken) zijn in het plan nog weinig uitgewerkt: eerder beeldend evocatief, dan ruimte organiserend.

3

Van Velsen's plan onderscheidt zich van de andere ontwerpen, omdat daarin aan de hand van de bestaande architectonische gegevens een nieuw ruimtelijk concept wordt beproefd. Enerzijds wordt door de torens de grondmaat van het Goudkantoor gekoppeld aan de bestaande architectuur van de wederopbouw; anderzijds worden door de koppeling van de torens aan een ondergronds bouwwerk, de bestaande ruimtelijke verhoudingen complexer en letterlijk verdiept. De torens krijgen daardoor het karakter van visuele markeringen binnen een driedimensionaal spanningsveld; een effect dat helaas weer teniet wordt gedaan door de neutrale architectuur.

EINDOORDEEL EN KEUZE

De commissie heeft een voorkeur voor het *Plan Daan* als basis voor de nu volgende planfase. Bij het uitspreken van die voorkeur heeft zij zich laten leiden door de bijzondere kwaliteit die het ontwerp van Daan heeft voor de openbare ruimte. Het voegt een gebied met een heel specifiek karakter aan de stad toe: een besloten, intiem plein dat zich onderscheidt van de Grote Markt en de Vismarkt. De commissie is van mening, dat het Plan Daan met inachtneming van de in dit rapport geformuleerde aandachtspunten een goede uitgangspositie biedt voor een goed plan voor de Waagstraat en omgeving.

De Beoordelingscommissie Waagstraat
Groningen, 17 december 1991.